

PREDSLOV
REBECCA SOLNIT

SKUTOČNÁ SKRYTÁ PRAVDA O SVETE

ESEJE

**DAVID
GRAEBER**

**ZOSTAVILA
A ÚVOD
NAPÍŠALA
NIKA DUBROVSKY**

TATRAN

**SKUTOČNÁ
SKRYTÁ
PRAVDA
O SVETE**

SKUTOČNÁ SKRYTÁ PRAVDA O SVETE

**DAVID
GRAEBER**

TATRAN

Z anglického originálu David Graeber:
The Ultimate Hidden Truth of The World...: Essays,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Farrar, Straus and Giroux,
New York 2024,
preložil Pavol Šveda.

Vydalo Vydavateľstvo TATRAN, s. r. o., v roku 2025,
so sídlom Klariská 16, 815 82 Bratislava, Slovenská republika.

Vyšlo ako 5567. publikácia.

Vydanie I.

Prebal a knižnú väzbu podľa pôvodného návrhu spracoval Peter Zentko.

Zodpovedný redaktor Matej Rumanovský

Jazykové redaktorky Ivana Fábryová, Renáta Koutenská

Technický redaktor Peter Zentko

Sadzba AldoDesign, Bratislava

Vytlačil FINIDR, s.r.o., Český Těšín.

:: knihy pre **hodnotnejší** život

www.slovtatran.sk

info@slovtatran.sk

All rights reserved.

Copyright © 2024 by the David Graeber Estate

Foreword copyright © 2024 by Rebecca Solnit

Introduction copyright © 2024 by Nika Dubrovsky

Translation © Pavol Šveda 2025

Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2025

ISBN 978-80-222-1717-0

Obsah

Predslov: S divokou radostou, Rebecca Solnit	9
Úvod, Nika Dubrovsky	15
 1. ČASŤ: ZÁPAD NIKDY NEEXISTOVAL	
Západ nikdy neexistoval	25
 2. ČASŤ: PROTI EKONOMIKE	
Financie sú len iné označenie pre dlhy iných ľudí (Rozhovor s Hannah Chadeayne Appelovou)	73
O fenoméne „bullshit jobs“ – zbytočných zamestnaní	94
Proti ekonomike	100
Podojme bohatých	116
 3. ČASŤ: ZA HRANICAMI MOCI	
Kultúra ako tvorivé odmietnutie	129
Nenávisť sa stala politickým tabu	151
Mŕtve zóny predstavivosti	159

Pódium pre tyrana	185
Nevedel som, ako veľmi je znásilňovanie rozšírené. A potom to prasklo	197
O fenomenológii obrovských bábok	201

4. ČASŤ: VZBURA TÝCH, KTORÍ POMÁHAJÚ

Ste anarchista?	247
Armáda altruistov	253
Prílišná starostlivosť	265
Vzbura tých, ktorí pomáhajú	268

5. ČASŤ: AKÝ TO MÁ ZMYSEL, AK SA NEMÔŽEME BAVIŤ?

Iný svet umenia, 1. časť (spolu s Nikou Dubrovsky)	289
Múzeum starostlivosti (spolu s Nikou Dubrovsky)	301
Aký to má zmysel, ak sa nemôžeme baviť?	304
 Poznámky	 317
Register	335
Licencie a poďakovania	349

Predslov: S divokou radosťou

Rebecca Solnit

CHarakter a sklony Davida Graebera sa v tlačenej podobe prejavujú rovnako ako pri osobnom stretnutí. Inými slovami, text priam cvála dopredu a vťahuje vás dnu. Bol to radostný a žoviálny človek – nadšený, roztopašný a zapálený pre možnosti, ktoré mu prinášali nové myšlienky a ideológie, ktorými sa zaoberal. Vždy keď sme sa stretli, od New Havenu začiatkom roku 2000 až po Londýn niekoľko rokov pred jeho smrťou, bol v podstate rovnaký: žiarivý, zhrbený, s nepokojnou energiou, ktorá akoby odrážala neustály pohyb jeho mysle, slová sa nezastaviteľne valili von, doslova pretekali, akoby ich bolo priveľa. V aktivistických kruhoch si ho však vážili aj preto, lebo bol dobrým poslucháčom a jeho radikálne rovnostárstvo sa prejavovalo v tom, ako sa správal k ľuďom vo svojom okolí.

Nikdy neprestával byť antropológom. Po práci v teréne medzi pôvodnými obyvateľmi Madagaskaru sa jednoducho nikdy nezastavil a začal skúmať vlastnú spoločnosť. Považoval ju za zaujímavú a zároveň za čosi, čo možno neustále analyzovať, za niečo, čo vychádzalo zo špecifických (a neraz zvláštnych) presvedčení a zvykov. Eseje ako *Dead Zones of the Imagination: On Violence, Bureaucracy, and „Interpretive Labor“* (Mŕtve zóny predstavivosti: O násilí, byrokracii a „interpretačnej práci“) a jeho kniha *Bullshit Jobs* (Zbytočné povolania) vznikli vďaka uplatneniu výbavy antropológa na témy, ktoré sa zvyčajne považujú za nudné alebo sa o nich vôbec neuvažuje – patrí

medzi ne napríklad zmysel a vplyv byrokracie. Jeho bestseller o dlhu nám pripomenul, že peniaze a financie patria k spoločenským usporiadaniam, ktoré by sme mohli zmeniť k lepšiemu.

Opakovane zdôrazňoval, že industrializovaná euroamerická civilizácia je, podobne ako iné spoločnosti v minulosti aj v súčasnosti, len jednou z mnohých možností organizovania spoločnosti. Znovu a znovu sa vracal k okamihom, keď spoločenstvá odmietali poľnohospodárstvo, technológie alebo sociálnu hierarchiu, keď si sociálne skupiny zvolili to, čo bolo často považované za primitívne jednoducho preto, lebo to prinášalo väčšiu slobodu. Táto práca vyvrcholila v roku 2021 vydaním knihy *Počiatok všetkého*, ktorú napísal spolu s Davidom Wengrowom a ktorú predznamenáva esej *There Never Has Been a West* (Západ nikdy neexistoval). Graeber odmietol tiež všetky lineárne naratívy, ktoré prezentujú súčasného človeka ako upadajúceho z prvotnej nevinnosti alebo vyvíjajúceho sa z primitívneho barbarstva. Namiesto jedného názoru ponúkol mnoho verzií a variácií, víziu spoločností ako prostredí neustálych experimentov a pohľad na ľudí ako na neúnavné tvorivé bytosti. Práve táto rozmanitosť bola preňho zdrojom nádeje, základom pre jeho tvrdenia, ktorými opakovane zdôrazňoval, že nemusíme žiť práve spôsobom, akým žijeme.

Ako uviedol Marcus Rediker v recenzii na Davidovu posmrtnú knihu *Pirate Enlightenment* (Pirátske osvietenstvo), „všetko, čo Graeber napísal, bolo zároveň genealógiou súčasnosti a opisom toho, ako by mohla vyzeráť spravodlivá spoločnosť“. Tieto eseje a všetky jeho knihy dokazujú, že ho trápili nerovnosti každého druhu vrátane rodovej nerovnosti naprieč spoločnosťami, násilie, ktoré nerovnosť a neslobodu presadzuje, a tiež to, ako ich možno delegitimizovať a kde a kedy sa im spoločnosti mohli vyhnúť. Zameral sa skrátka na slobodu a na prekážky, ktoré sa jej stavali do cesty.

Často sa mu pripisuje autorstvo frázy „My sme 99 percent“, ale sám trval na tom, aby sa jeho zásluhy obmedzili na to, že prispel len časťou „99 percent“, vďaka ktorému sa slogan hnutia Occupy Wall Street stal natoľko silným, že ono „1 percento“ sa ujalo ako všeobecný termín pre opis najvyšších elít. Slovné spojenie „99 percent“ je samo osebe nádejné v protiklade k starému opisu spoločenských vrstiev robotníckej, strednej a vyššej triedy. Je to tvrdenie, že veľká väčšina z nás pracuje a často má finančné problémy alebo žije v neistote. Zároveň to znamená, že väčšina z nás má veľa spoločného a máme aj mnoho dôvodov postaviť sa superbohatým.

Eseje zhromaždené v tejto knihe pripomínajú, že David hltal literatúru ďaleko za hranicami antropológie – v oblasti histórie, ekonómie, archeológie a politológie. Jeho písanie je syntézou tohto materiálu a aktuálnych udalostí tak, ako ich spracovala jeho vlastná nákazlivá predstavivosť. Miloval nápady. Mal radosť zo svojej práce a z toho, ako sa jeho práca mohla prelínať s realitou v teréne – najmä s radikálnymi hnutiami z konca deväťdesiatych rokov a nového tisícročia, a to vrátane hnutia proti globálnym korporáciám, ktoré vyvrcholilo zastavením ministerskej konferencie Svetovej obchodnej organizácie v Seattli v roku 1999, zapatistického povstania v Mexiku, ktoré sa začalo v roku 1994, a mnohých foriem radikálneho rovnostárstva, ktoré sa prejavovali ako experimenty priamej demokracie a odpor voči nespravodlivým inštitúciám a vládam, najmä v hnutí Occupy Wall Street z roku 2011, do ktorého bol intenzívne zapojený.

Radosť: možno práve tú by mal pociťovať každý, kto sa zaoberá ideami a spôsobmi, ktorými sa otvárajú alebo uzatvárajú možnosti. Takáto radosť je spôsob, akým – aby som citovala vetu, z ktorej pochádza názov tejto knihy – „sami vytvárame skutočnú skrytú pravdu o svete, ktorú by sme rovnako ľahko mohli utvoriť inak“. Ak tomu naozaj veríte, ak vnímate svet, ktorý je vybudovaný podľa určitých predpokladov a hodnôt, potom vidíte, že ho môžeme zmeniť, a to prinajmenšom zmenou týchto predpokladov a hodnôt.

Uvedomujete si, že na ideách záleží a že ovplyvňujeme výber tých, ktoré vytvárajú realitu našich životov. Zároveň si uvedomujete, že to, čo robia vedci a myslitelia, je nesmierne dôležité. Zatiaľ čo značná časť antiintelektuálov úplne odmieta idey, paradoxne aj mnoho tých, ktorých úlohou je zaoberať sa ideami, pochybuje o tom, že by mohli zmeniť svet. Pretože ak to dokážu, my, ktorí pracujeme s ideami, nesieme zodpovednosť za zmenu tohto sveta alebo za to, aby sme na to pripravili iných a pomohli im odstrániť myšlienky, ktoré nás uväzňujú a ponížujú. Musíme si uvedomiť, že myšlienky sú nástroje, ktoré ovládame, a s nimi prichádza aj istá moc.

David chcel dať tieto nástroje do rúk všetkým alebo im aspoň pripomenúť, že už nimi disponujú. Práve to je jeden z dôvodov, prečo tak tvrdo pracoval na písaní štýlom, ktorý nebol vždy jednoduchý, ale vždy bol čo najjasnejší a najprístupnejší vzhľadom na daný materiál. Egalitarizmus je aj štýl prózy. Naša spoločná priateľka, spisovateľka, filmárka a bojovníčka za zrušenie dlhov Astra Taylorová mu napísala: „Znova čítam Dlh. Si neskutočne dobrý spisovateľ. Medzi ľavičiarimi

je to vzácna vec.“ V auguste, mesiac pred svojou smrťou, jej odpísal: „Vďaka! Aspoň si na tom dávam záležať – nazývam to ‚byť milý na čitateľa‘, čo je v istom zmysle rozšírením politiky.“

Aby anarchisti verili, že ľudia si môžu vládnuť sami bez donucovacích inštitúcií a hierarchií, musia mať veľkú vieru v obyčajných ľudí, a David práve takúto vieru mal. Veta, ktorú Lyndsey Stonebridgeová napísala o Hannah Arendtovej, by sa dala rovnako dobre aplikovať aj na neho: „Ak sa zameriame na jej výnimočnú myseľ, prehliadneme niečo, čo je v jej lekciách myslenia dôležité: učí nás, že myslenie je obyčajné a práve v tom je jeho skrytá sila.“

Napriek svojej brilantnosti a originalite – alebo práve vďaka nim – mal David náročnú akademickú kariéru. V jeho prvej knihe, ktorú som čítala, *Fragments of an Anarchist Anthropology* (Fragmenty anarchistickkej antropológie), skutočne malej knižke plnej veľkých ideí, napísal: „V Spojených štátoch amerických sú tisíce akademických marxistov toho či onoho druhu, ale sotva tucet vedcov, ktorí sú ochotní otvorene sa nazývať anarchistami. [...] Zdá sa, že marxizmus má k akademickému prostrediu blízko, čo sa o anarchizme nedá povedať. Bolo to napokon jediné veľké sociálne hnutie, ktoré vymyslel doktor filozofie, aj keď sa neskôr stalo hnutím, ktoré malo za cieľ zjednotiť robotnícku triedu.“ A potom tvrdí, že anarchizmus nebol v porovnaní s marxizmom myšlienkou vytvorenou niekoľkými intelektuálmi, ale „základné princípy anarchizmu – sebaorganizácia, dobrovoľné združovanie, vzájomná pomoc“ – sú tu „tak dlho ako ľudstvo samo.“ David bol anarchista svojou povahou aj smerovaním.

V eseji z roku 2017 vyhlásil: „Existuje mnoho záhad akademického sveta, ktoré by boli vhodným objektom etnografickej analýzy. Jedna z tém, ktorá ma nikdy neprestane fascinovať, je definitíva. Ako je možné, že systém, ktorý mal údajne poskytnúť vedcom istotu, aby mohli hovoriť odvážne veci, sa zmenil na systém, ktorý je taký trýznivý a psychicky deštruktívny, že kým sa vedci ocitnú v bezpečnej pozícii, 99 percent z nich zabudne, čo to vôbec znamená mať odvážnu myšlienku?“ To znamená, že vychádzal z akademického prostredia, no zároveň bol jeho vyvrheľom a nepriateľom, čo vyvolalo mnoho nevráživosti voči nemu, pretože sa odmietal riadiť akademickými pravidlami.

Preto so svojou zvyčajnou bezprostrednosťou píše: „Súhlasil som, že to napíšem, pretože nemám v úmysle uchádzať sa v dohľadnej dobe o akademickú pozíciu v Amerike. V tejto eseji pravdepodobne nie je

jediný odsek, ktorý by som si sám necenzuroval, ak by to bolo inak.“ Je mi ľúto, že nikdy neurobil úplnú antropológickú analýzu akademického prostredia s jeho zvláštnymi iniciačnými rituálmi, zakorenenými hierarchiami, nefunkčnými systémami, absurdnými pravidlami a používaním jazyka ako prostriedku vylúčenia, ale aj začlenenia a komunikácie.

Davidovým opakovaným výkrikom ako vedca aj aktivistu bolo: „Nemusí to byť práve takto.“ Tam, kde akademici bývajú chladní a ostražití a vyhýbajú sa priamej angažovanosti, on bol srdečný a nadšený a chcel, aby myšlienky viedli k činom, ktoré by mohli zmeniť svet. Taylorová poznamenáva: „Hoci opovrhoval nudnou akademickou byrokraciou, miloval stretnutia aktivistov, vychutnával si ideologické debaty a vyžíval sa v rôznych formách plánovania, intríg a huncútstiev.“ Oplýval nádejou, ktorá vďaka dôkazom, ktoré nazbieral, nebola slepá, že ľudské spoločensvá nadobúdajú nespočetné množstvo podôb, že ľudia, ktorí by mali byť bezmocní, môžu spolu predstavovať dosť veľkú moc a že na ideách záleží. (Jedna z mojich najobľúbenejších informácií v knihe *Fragmenty anarchistickej antropológie* je o madagaskarských Sakalavoch, ktorí oficiálne uctievali mŕtvych kráľov, ale títo králi vyslovujú svoje želania „prostredníctvom duchovných médií, ktorými sú zvyčajne staršie ženy obyčajného pôvodu.“ To znamená, že systém, ktorý oficiálne vedú elitní muži, ovládajú neelitné ženy.)

Nádej je medzi intelektuálmi a aktivistami ošemetnou záležitosťou. Cynizmus, hoci je často skutočne nepresný, pokiaľ ide o ľudskú povahu aj politické možnosti, vytvára zdanie sofistikovanejosti; zúfalstvo sa často považuje za premyslené, svetonázorové a nádej za naivnú, hoci opak býva nezriedka pravdou. Nádej je riskantná, môžete prehrať, a často sa tak aj stane, ale prax dokazuje, že ak sa snažíte, niekedy vyhráte. Preto sa Davidova rozsiahla esej *The Shock of Victory* (Šok z víťazstva), ktorá nie je zaradená do tejto antológie, začína takto: „Najväčší problém, ktorému čelia hnutia priamej akcie, tkvie v tom, že nevieme, ako zvládnuť víťazstvo.“ Podobnou vetou sa začína aj ďalšia esej, ktorá tu nie je zaradená – *Despair Fatigue* (Únava z beznádeje) – „Je možné unúdiť sa beznádejou?“

Davidova superschopnosť spočívala v tom, že bol outsider. Nevychádzal zo všeobecne zaužívaných predpokladov, ale snažil sa ich rozbiť, nabádal nás, aby sme videli, že sú svojvoľné, obmedzujúce a nepovinné, a pozýval všetkých do priestoru, ktorý sa tým otváral (a zároveň zdravil tých, ktorí tam už boli). Mnohé z jeho textov v pod-

PREDSLOV

state hovoria: „Čo sa stane, ak toto neprijmeme?“ – ak to rozoberieme, aby sme zistili, aký to má pôvod a dopad, alebo ak to odmietneme, ak to zo seba snímeme ako nejaké bremeno alebo oblečenie, ktoré nemusíme nosiť. V konečnom dôsledku sa zbavíme pút: jeho analýza je zameraná na oslobodenie, oslobodenie v prostriedkoch a cieľoch. V tomto smere je to dar, a to dar veľkorysý. Ďakujem, David.

Úvod

Nika Dubrovsky

O d Davidovej smrti v roku 2020 sa veľká časť môjho života prelína s jeho rozsiahlym archívom publikovaných aj nepublikovaných textov, stovkami zápisníkov, audio- a videonahrávok a korešpondencie. David raz povedal, že skutočná starostlivosť o „veľkého človeka“ sa začína až po jeho smrti a takmer vždy ju vykonávajú ženy. Teraz už rozumiem, čo tým myslel.

Keď David hovoril o starostlivosti, vždy dodával, že má skutočný význam len vtedy, ak umožňuje slobodu. Väznice sa o svojich väzňov starajú, krmia ich a ubytovávajú, ale málokto z nás by chcel zažiť takúto starostlivosť na vlastnej koži. Rodičia sa starajú o svoje deti, aby sa deti mohli hrať a zostali slobodné. Pýtam sa však sama seba: Aký druh starostlivosti by mohol David po smrti potrebovať a akú posmrtnú slobodu by mu to poskytovalo?

Naše západné chápanie slobody má pôvod v právnej moci rímskych patriarchov nad ich rodinou a otrokmi. Je postavené na myšlienke súkromného vlastníctva chápaného nie ako vzťah medzi ľuďmi, ale skôr ako vzťah medzi osobou a vecou alebo medzi dvoma osobami, z ktorých jedna je zároveň vecou (takto boli definovaní otroci v rímskom práve: boli to osoby, ktoré boli zároveň *res*, teda vecami). Otroctvo znamenalo sociálnu smrť. Otrokom bol človek zbavený práva vytvárať si vlastné sociálne väzby. Na druhej strane, latinský výraz pre „telo“, teda *corpus*, znamená aj súbor spisov alebo zákonov a súvisí s myš-

lienkou súkromného vlastníctva a slobodného človeka, ktorý má autonómiu nad svojím telom a môže vlastniť majetok. Miernou úpravou dostaneme v angličtine slovo *corpse*, teda „mŕtvolu“. Nadčasový odkaz, nemenný, vznášajúci sa nad bežnými smrteľníkmi... Len ťažko by sme našli spôsob písania vzdialenejší od toho, ako tvoril David.

Davidovo chápanie slobody bolo antitézou voči západným predstavám pochádzajúcim zo starovekého Ríma. Vo svojich prednáškach často zdôrazňoval, že sme možno jedinou civilizáciou, ktorá bola takmer výlučne vybudovaná na bizarnom spojení medzi súkromným vlastníctvom a slobodou. Prakticky celé Davidovo dielo rozvíjalo jeho teóriu, že skutočná sloboda je základným princípom vesmíru, ktorý sa prejavuje v hre a sociálnych vzťahoch. Sloboda podľa Davida nevyplýva zo zákonov a nie je založená na individuálnych vlastníckych právach. (V eseji pre populárny časopis *The Baffler*, ktorá uzatvára túto zbierku, David rozoberá kľúčové témy slobody a hry, o ktorých diskutoval s filozofmi Royom Bhaskarom a Mehdim Belhajom Kacemom.)

Prejavom slobody bolo pre Davida písanie. Išlo o rebelský projekt, ktorý často vytváral spolu s inými s cieľom kolektívne zmeniť spoločenský poriadok, doslova revidovať existujúci spoločenský kódex. Jeho ponímanie zmeny sa líšilo od chápania mnohých revolucionárov, najmä Vladimíra Lenina. David veril, že revolúcia nespočíva v tom, že sa zmocníme Louvru alebo že sa k moci dostanú noví politici – hoci niekedy aj to môže pomôcť urobiť svet lepším. David skôr veril, že „revolúcia nastáva vtedy, keď sa zmení spôsob, akým uvažujeme“.

David žil v hlbokom presvedčení, že „skutočná skrytá pravda o svete“ – kód, ktorý poháňa neviditeľné sociálne mechanizmy našej spoločnosti, ktoré nás nútia zabíjať sa navzájom vo vojnách alebo stavať bezplatné byty, pracovať celé roky v nezmyselných zamestnaniach alebo si privyrábať prácou opatrovateľa za mizernú mzdu – „je niečo, čo vytvárame a čo by sme rovnako ľahko mohli utvoriť inak“.

Borges raz povedal: „Keď spisovatelia zomrú, stanú sa knihami, čo koniec koncov nie je až taká zlá inkarnácia.“ S týmto názorom súhlasím. Aby však kniha skutočne stelesňovala Davidovho ducha, musela by byť otvoreným kódom. V projektoch s otvoreným zdrojovým kódom zostáva účasť otvorená pre každého, metodika a výsledky sú transparentné, a ak „hlavní programátori“ zmiznú, projekt sa napriek tomu vyvíja ďalej.

David bol tým, čo Francúzi nazývajú „homme de lettres“. Žil preto, aby sa podelil o svoje myšlienky a vyjadroval ich toľkými spôsobmi,

koľkými len mohol. Podobne ako Noam Chomsky, ďalší známy anarchistický akademik, bol k dispozícii aj ľuďom mimo akademického prostredia a prednášal takmer všade, kde bol pozvaný.

David chápal anarchizmus nie ako identitu, ale ako prax existujúcu v sociálnych vzťahoch s ostatnými, a dá sa povedať, že Davidovým hlavným intelektuálnym projektom mimo publikačnej činnosti bola demokratizácia samotného procesu písania.

David hovorieval, že keď píše, v duchu sa rozpráva so svojou matkou, a ak mal pocit, že mu rozumie, veril, že mu budú rozumieť aj ostatní. Jeho texty boli napísané tak, aby boli otvorené diskusii a ďalšej úprave zo strany iných ľudí. Chcel zmeniť naše kolektívne myslenie a túto úlohu je možné splniť len kolektívne.

Som presvedčená, že jeho sociálny projekt bol mimoriadne úspešný. Od knihy ku knihe a od eseje k eseji David dokázal spochybniť predpoklady, ktoré sme pokladali za nemenné – spôsob myslenia, samotnú podstatu nášho kolektívneho sociálneho kódu. David hrdo poznamenal, že po Occupy Wall Street sa slovo *nerovnosť* objavilo v prejavoch aj tých najkonzervatívnejších amerických politikov a väčšina Američanov mladších ako tridsaťpäť rokov dávala prednosť socializmu pred kapitalizmom. Hnutie Occupy Wall Street, ktorému neskôr venoval niekoľko kníh, sa rozšírilo po celom svete. Hoci sa slogan „My sme 99 percent“ často pripisuje jemu, bol kolektívnym počínom, ktorý sa zrodil priamo v teréne a ktorý rezonuje a má celosvetový vplyv aj dlho po jeho smrti.

V spolupráci s Davidovými študentmi a kolegami z Inštitútu Davida Graebera a Múzea starostlivosti som do tejto zbierky vybrala osemnásť esejí s cieľom zmapovať jeho kľúčové životné projekty – alebo aspoň tie, ktoré sú nám už známe, pretože jeho archív je rozsiahly a ešte stále nie je celkom preskúmaný. Eseje v tejto zbierke sú dejinami jeho spoločenských vzťahov – skúmaním jeho priateľstiev, oponentov a partnerov v rozhovoroch. Sústreďujú sa na dialogickú povahu ľudského vedomia, spoluprácu ako politickú slobodu a napokon na pôvod „zdravého rozumu“.

V predslove ku knihe *Pirate Enlightenment* (Pirátske osvietenstvo) David opisuje túto knihu ako súčasť väčšieho intelektuálneho projektu, ktorý prvýkrát predstavil v eseji *There Never Was a West – part I*. (Západ nikdy neexistoval – časť prvá) z roku 2007 a pokračoval v knihe *Počiatok všetkého* (so spoluautorom Davidom Wengrowom). Tento svoj projekt nazval „dekolonizáciou osvietenstva“.

Napísal: „Nemožno pochybovať o tom, že mnohé z myšlienok, ktoré dnes považujeme za produkty európskych osvietenecov 18. storočia, sa v skutočnosti používali na ospravedlnenie mimoriadnej krutosti, vykorisťovania a deštrukcie, a to nielen voči pracujúcim triedam doma, ale aj tým, ktoré žili na iných kontinentoch. Ale paušálne odsúdenie osvietenského myslenia je svojím spôsobom dosť čudné.“

Davidovým celoživotným projektom bolo odhalenie nezápadného pôvodu osvietenstva a jeho zreteľne odlišného pohľadu na ľudskú prirodzenosť a demokraciu – a tým priniesť ďalšie poznanie, také, ktoré sme ešte neobjavili. V knihe *Pirátske osvietenstvo* rozpráva príbeh bielych európskych osadníkov na Madagaskare, ktorí sa vo všeobecnosti vyhýbali páchaniu väčšiny zločinov proti ľudskosti, ktoré dnes nazývame kolonializmom. Je to príklad alternatívnej formy kolonizácie, počas ktorej sa Starý svet stretol s Novým svetom, zmiešal sa s miestnym obyvateľstvom a vytvoril novú kultúru a dokonca celý nový národ, Zana-Malata, ktorý dodnes žije na Madagaskare. A popritom zachovávať myšlienky rovnosti, slobody a demokracie, ktoré si na Západe tak vážime.

David vyjadril mnohé z hlavných myšlienok tohto projektu v článku *Dead Zones of Imagination* (Mŕtve zóny predstavivosti) z roku 2013. O tomto rozsiahlejšom projekte však začal uvažovať už na vysokej škole, keď na radu svojho profesora antropológie a intelektuálneho mentora na Chicagskej univerzite Marshalla Sahlina odcestoval na Madagaskar.

Davidova práca vychádza zo Sahlinovej kritiky západných ekonomických a kultúrnych modelov, pričom do veľkej miery zahŕňa poznatky získané od ruských mysliteľov – predovšetkým Kropotkina a Bakunina, ale aj Dostojevského a Bachtina. Isto nie je náhodou, že si so sebou na Madagaskar vzal len dve knihy: Dostojevského *Bratov Karamazovovcov* a Bachtinovo dielo *François Rabelais a ľudová kultúra stredoveku a renesancie*. Jednou zo základných myšlienok, ku ktorej sa David opakovane vracal vo svojich vedeckých a politických projektoch, ako aj v antropológických štúdiách, bolo, že „človek nie je konečná a definovaná veličina, na základe ktorej by sa dali robiť pevné výpočty. Človek je slobodný, a preto môže porušovať akékoľvek regulačné normy, ktoré by mu mohli byť vnútené...” (Michail Bachtin, *Problémy Dostojevského poetiky*). Bachtin a Dostojevskij opísali ľudskú prirodzenosť ako potencialitu, ktorá vzniká prostredníctvom polyfonického, karnevalového dialógu s inými ľuďmi.

David hovorieval: „Všetky ľudské bytosti sú projektom vzájomného tvorenia. Väčšinu práce robíme na sebe navzájom.“ Takto David chápал sám seba a účel svojho písania.

Pri výbere textov do časti o ekonomike a starostlivosti som si spomenula na to, ako David na jednom z uvedení svojej knihy odpovedal na otázku ženy, ktorá sa predstavila ako opatrovatelka v domove dôchodcov. Spýtala sa: „Prečo ľudia ako ja nemajú prístup k rozhodovaniu?“ David odpovedal: „Naša spoločnosť je usporiadaná tak, že prístup k moci je podmienený prístupom k násiliu. Ľudia, ktorí sú zaneprázdnení starostlivosťou o iných ľudí, majú minimálny prístup k rozhodovaniu, ale velitelia armád, generálni riaditelia veľkých korporácií atď. rozhodujú o tom, ako budeme všetci žiť.“ Na revanš sa opýtal ženy: „Naozaj chceme žiť v spoločnosti organizovanej podľa ideálov takýchto ľudí?“

Bola som v tom čase v berlínskej sále a osobne ma Davidova odpoveď zasiahla, pretože ľudia, ktorí napísali päťstostranové knihy, sa len málokedy snažia prepojiť svoje zložité konštrukcie, predovšetkým tie ekonomické, s každodennou realitou bežného človeka. Ešte ťažšie je postarať sa o to, aby vaše základné objavy – nové paradigmy poznania, histórie a moci – boli zrozumiteľné aj ľuďom bez akéhokoľvek odborného vzdelania.

Práve to je však potrebné, ak chceme dosiahnuť zmenu spoločného uvažovania a spôsobu, akým myslíme.

Do časti „Proti ekonomike“ som vybrala eseje, ktoré považujem za kľúčové pre Davidovo myslenie o moci a spravodlivosti. V rozhovore s názvom *Finance Is Just Another Word for Other People's Debts* (Financie sú len iné označenie pre dlhy iných ľudí) David vymenoval niekoľko osôb, s ktorými viedol dialóg, ale ja by som chcela vyzdvihnúť najmä Michaela Hudsona, ekonóma pohybujúceho sa na pomedzí akademickej pôdy a Wall Street, ktorému David vďačí za to, že ho upozornil na vzťahy medzi veriteľmi a dlžníkmi alebo na dlh ako na rozhodujúci zlom v dejinách ľudstva. (David bol tiež očarený Hudsonovým neveriteľným životným príbehom. Keď sme s ním raz išli na obed, David mi pošepkal: „Najúžasnejšie je, že všetko, čo ti Michael o sebe povie, je naozaj pravda!“ Hudson bol krstným synom Leva Trockého, ktorý bol zavraždený sekáčikom na ľad, ktorý patril Michaelovej tete. Takéto príbehy zaujímali Davida oveľa viac ako akademické úspechy.) Ďalší text zaradený do časti „Proti ekonomike“, *On the Phenomenon of Bullshit Jobs* (O fenoméne zbytočných zamestnaní),

vznikol ako pokračovanie náhodných rozhovorov s ľuďmi, ktorí svoje zamestnanie označili za zbytočné alebo dokonca škodlivé pre spoločnosť, hoci zarábali dobré peniaze a získali vysoký status. Pozoruhodná bola jeho empatia voči samotným obetiam „duchovného násilia“ páchaného na ľuďoch, ktorí vykonávali zbytočnú prácu. Koniec koncov, práve títo ľudia, zastávajúci tie najvýznamnejšie pozície v spoločnosti, boli tradične predmetom opovrhnutia zo strany ľavice pre ich podiel viny na utrpení utláčaných a nie úplne neprávom. David však upozorňuje najmä na ich utrpenie a ukazuje, ako to vytvára „jazvu na našej spoločnej duši“.

Otázka, ako funguje mocenská štruktúra našej spoločnosti a najmä ako by mohla fungovať, bola pre Davida vždy v centre pozornosti. Keď prišiel so sloganom „starostlivosť a sloboda“ (v orig. care and freedom), *starostlivosť* ešte nebola módnym slovom. V súčasnosti sa na *starostlivosť* odvoláva nesmierne množstvo textov často a všade, od akademického prostredia cez svet umenia až po žurnalistiku. V tejto zbierke je celá časť nazvaná „Vzbura tých, ktorí pomáhajú“, ktorá opisuje Davidov návrh integrovať marxistické a feministické prístupy a vytvoriť novú formu pracovnej teórie hodnôt.

Na záver by som sa chcela opäť vrátiť k názvu tejto zbierky. Dúfam, že po jej prečítaní bude zrejmé, že „skutočná pravda o svete“ neexistuje niekde za zatvorenými dverami múzeí, nie je uložená v archívoch plných zaprášených kníh veľkých autorov minulosti, ani ju nenájdete v kráľovských palácoch či v manifestoch a prejavoch vodcov politických strán. Táto pravda patrí nám všetkým a znie: svet môžeme slobodne meniť, tak ako uznáme za vhodné.

Bez magických trikov alebo leninského „ovládnutia mosta a telegrafu“ David uvoľňoval sily, ktoré už boli v nás – našu spoločnú ľudskú túžbu po slobode a starostlivosti.

Vzhľadom na to vnímam Davidove texty – jeho archív – nie ako nemenný korpus diela, ale ako veľmi veľkorysú štruktúru, ktorá môže poskytnúť priestor na vytváranie týchto horizontálnych spojení, plný otvorených otázok, pochybností a nečakaných odkazov na rôzne odlišné spôsoby myslenia, s východiskovými bodmi pre čitateľov a komentátorov takmer kdekoľvek.

V našej spoločnej eseji *Another Art World* (Odlišný svet umenia) sme sa snažili opísať, ako by tento iný svet mohol vyzeráť, a vrátili sme sa k pôvodnej myšlienke kultúry romantikov a k Proletkultu Alexandra Bogdanova, experimentálnej kultúrnej federácii v prvých rokoch

ruskej revolúcie, ktorá vytvorila obrovskú sieť ľudových amatérskych umeleckých kolektívov nezávislých od štátnej a straníckej kontroly.

Keď premýšľam o tom, aká starostlivosť by mohla Davidovi vyhovovať, vybavuje sa mi predovšetkým jeho schopnosť nadväzovať priame emocionálne a intelektuálne kontakty s ľuďmi – osobne aj prostredníctvom jeho textov –, zatiaľ čo ďalej uvažujem o tom, ako urobiť z jeho odkazu živý a neustále sa vyvíjajúci projekt, na ktorom sa môžeme podieľať my všetci, jeho čitatelia a kolegovia spisovatelia.

Tento druh starostlivosti David nielen podporoval, ale aj praktizoval. V tomto rozvíjajúcom sa kolektívnom priestore môžeme s Davidom naďalej spolupracovať, aj keď už s nami, vo fyzickom zmysle, nie je.

Dúfam, že týchto osemnásť esejí bude začiatkom série publikácií, ktoré budú obsahovať Davidove nepublikované spisy, jeho denníky, šesťdesiatdva prednášok a kompletnú zbierku jeho archívu. Ale predovšetkým dúfam, že bude čoraz viac ľudí, ktorí budú môcť slobodne a s láskou v spoločnom dialógu budovať Iný svet. Presne taký, aký si vedia predstaviť.

